

ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

О. М. Горошкіна, Л. І. Шутова

**Науковий текст:
особливості мови та стилю**

(навчально-методичний посібник
для аспірантів)

Шлях науки уготовляється словом...

Олександр Потебня

Луганськ- 2013

ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

О. М. Горошкіна, Л. І. Шутова

Науковий текст: особливості мови та стилю

**(навчально-методичний посібник
для аспірантів)**

Луганськ- 2013

УДК 811.161.2'271'38(076.6)

ББК 81.2Укр-7-9

Г 70

Рецензенти:

Глуховцева К. Д. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”;

Бакум З. П. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інженерної підготовки ДЗ „Криворізький національний університет”;

Пустовіт В. Ю. – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Горошкіна О. М., Шутова Л. І. Науковий текст: особливості мови та стилю (навчально-методичний посібник для аспірантів). – Луганськ: Світанок, 2013. – 138 с.

Посібник містить відомості про мовні особливості наукових текстів різних жанрів, засоби вироблення мовної культури сучасного науковця, його наукового „почерку”. Матеріали посібника сприятимуть підвищенню якості наукової продукції і рівня мовної підготовки дисертанта.

Посібник призначений для студентів, викладачів, аспірантів, науковців, а також усіх, хто цікавиться сучасною наукою.

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 2 від 27 вересня 2013 р.)*

© Горошкіна О. М., Шутова Л. І., 2013

ЗМІСТ

Вступне слово.....	4
Розділ 1. Мовна особистість сучасного дослідника.....	7
1.1. Мовна особистість науковця.....	7
1.2. Мовнокомунікативна компетентність молодого дослідника.....	10
Розділ 2. Науковий стиль української мови: загальна характеристика і специфічні риси.....	16
2.1. Функції наукового стилю.....	16
2.2. Підстили та жанрові різновиди наукових текстів.....	19
2.3. Лінгвістичні особливості української наукової мови.....	20
2.4. Проблеми перекладу текстів наукового стилю.....	22
Розділ 3. Наукові тексти різних жанрів: властивості та структурно-сміслові компоненти.....	30
3.1. Науковий текст як результат наукового дослідження.....	30
3.2. Культура читання наукового тексту.....	31
3.3. Конспект.....	33
3.4. Тези.....	34
3.5. Анотація.....	35
3.6. Відгук.....	39
3.7. Реферування наукового тексту.....	42
3.8. Особливості наукової статті та етапи її написання.....	45
Розділ 4. Культура ділового спілкування.....	48
4.1. Форми наукової комунікації.....	48
4.2. Виступ і доповідь на науковій конференції та захисті дисертації.....	53
Контрольні вирази.....	58
Глосарій.....	120
Список використаної і рекомендованої літератури.....	126
Додатки.....	128

Найбільш важливою основою страху є страх отримання критики від колег, опонентів, наукового співтовариства. Критика – це спосіб духовної діяльності, орієнтований на цілісну оцінку явища шляхом виявлення його протиріч, сильних та слабких сторін тощо. Конструктивна, вільна критика – важлива умова реалізації принципу об'єктивності наукового пізнання. Тому критику не потрібно боятися. Необхідно тільки намагатися перевести її у конструктивне русло.

Дерево страху має такий вигляд (С. Ребрик):

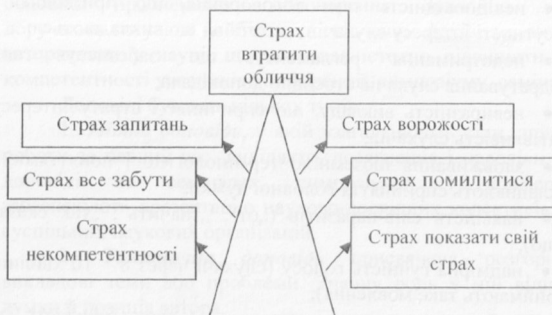

Рис. 4.1. Дерево страху

Страх потрібно не переборювати, а працювати з ним. Ну і, звичайно ж, варто пам'ятати, що в кожній людині свої причини страху, а тому й свої способи його подолання.

Перша частина доповіді, що триває не більше 2 – 3 хвилин виступу, дає загальну характеристику роботи. Вона відбиває позиції вступу дисертації. У ній дають характеристику об'єкта, предмета, проблеми, цілей і завдань дослідження, ступеня вивченості, методів і емпіричної бази дослідження.

Друга частина доповіді, що триває близько 10 хвилин, – презентація того, що здійснив автор в основній частині роботи. Тут необхідно зосередити свою увагу на основних положеннях, винесених на захист. У процесі підготовки необхідно ретельно

обрати ті положення дисертації, які відбивають найважливіші досягнення всього наукового дослідження.

У третій частині доповіді, що повинна тривати не більше 2 – 3 хвилин, необхідно розкрити основні висновки за результатами дослідження. Особливо важливо виділити не тільки наукові, а й практичні результати дослідження. Тут мають бути аргументовані наукова новизна й практична перевірка її положень. Під час захисту потрібно акцентувати увагу слухачів на власній позиції, особистому внеску в роботу.

Готуючи доповідь, потрібно звернути увагу на таке:

1. Оскільки за короткий час неможливо викласти весь зміст роботи, то в доповіді має бути представлена основна суть дослідження з його новизною, авторським внеском і практичним значенням.

2. Доповідь повинна викладатися науковою і зрозумілою мовою, у ній мають бути представлені найбільш цікаві положення.

3. Доповідь повинна демонструвати ерудицію, теоретичну підготовленість автора.

Для того щоб добре підготуватися до захисту, необхідно розробити текст виступу відповідно до запропонованої вище структури. Його необхідно уважно прочитати кілька разів, виправити, максимально адаптувати до усного мовлення, вивчити, а потім прохронометрувати, домогтися вільного викладу в межах 15 хвилин.

Відповідати необхідно на всі запитання, але якщо запитання неадекватне темі дисертації, дисертант у своїй відповіді тактовно має сказати, що предмет запитання не було розглянуто в дисертаційній роботі.

Щодо відповідей, то вони можуть бути адекватними й неадекватними, частковими й повними. Для забезпечення адекватності відповіді дисертант повинен уважно слухати запитання, у разі потреби просити уточнювання їх. Він повинен відповідати на запитання повно, але коротко.

Важливо створювати сприятливу соціально-психологічну атмосферу, демонструючи компетентність.

Контрольні вправи

Вправа 1. *Окресліть основні соціальні чинники впливу на формування української мовної особистості дослідника.*

Вправа 2. *Як правильно сказати: в Україні чи на Україні? Який словник допоможе відповісти на це питання?*

Вправа 3. *Доведіть, що словосполучення „букіністична книга” є абсурдним. Чому так говорять?*

Вправа 4. *„Наука про життя організмів у себе вдома” – такий буквальний переклад назви науки ... Знайдіть цю назву.*

Вправа 5. *Заповніть таблицю, вписавши назви сфер життя суспільства на основі прикладів.*

Сфери життя суспільства	Запозичена лексика
	Принтер, ноутбук, сканер, тонер...
	Менеджмент, офшор, маркетинг, депозит...
	Імпічмент, мер, спікер, електорат...
	Боулінг, ушу, шейпінг...
	Імідж, гала-концерт, хіт-парад, тайм-шоу...
	Кондиціонер, мікрохвильова піч, тостер, фреш...

Вправа 6. *Напишіть приклади слів іношомовного походження з визначених галузей, користуючись відповідними словниками.*

Галузь	Термін
Комп'ютерні технології	
Хімія	
Фізика	
Економіка	
Архітектура	
Філософія	
Державне управління	

Соціологія	
Політологія	
Медицина	
Філологія	
Військова галузь	
Геологія	
Географія	
Фармацевтика	
Ветеринарія	
Фізичне виховання і спорт	
Культурологія	
Менеджмент	
Соціальні комунікації	

Вправа 7. Укладіть тлумачний словник найуживаніших термінів, що стосуються теми Вашої дисертаційної роботи.

Вправа 8. Складіть бібліографічний список літератури, пов'язаної з темою Вашої дисертації. За потреби зверніться до прикладів оформлення бібліографічного опису (див. додатки).

Вправа 9. Прокоментуйте вислови:

1. Страх українського вченого перед українською мовою породжується не тільки острахом не дотримувати норм, а й невмінням або й небажанням засвоювати її засоби, щоб перекодувати новітні наукові інформаційні потоки, що пливають до нас не в рідномовній одежі. Мислення мовними кліше, відсутність опірності чужомовним словам і брак зусиль у пошуку відповідних українських мовних засобів вираження наукової думки знижує науковий потенціал українського вченого, робить його піддатливим до наукових схем та ідей, нав'язаних іззовні (В. Пілецький).

2. Українська наукова мова (як і загалом літературна) проходить надзвичайно відповідальний етап свого формування. І кожний з нас, хто активно оперує мовою, виробляючи ті або ті слова, форми, конструкції, відповідає за те, якою вона буде структурно, наскільки збережеться її природність, наскільки

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні аспіранти і здобувачі!

На сьогодні актуальна потреба вдосконалення мовної культури – усної та писемної, зокрема в аспекті роботи з науковим текстом. Підготовка дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук – це складний творчо-науковий процес. Він вимагає копіткої роботи не тільки над науковими текстами, а й над собою. І тут важливо, чи вдумливі Ви, як працюєте з інформацією, наскільки володієте матеріалом, як подаєте його, оформлюєте Ваш текст.

Оскільки дисертаційну роботу, як правило, читає багато людей (науковий керівник, опоненти, члени спеціалізованої вченої ради, колеги та ін.), принципове значення має стиль викладу матеріалу. Правильне структурне й технічне оформлення, грамотна літературна мова привертають увагу до роботи, підкреслюють її найкращі моменти. Наявність граматичних, стилістичних, технічних недоліків, неухважне, а часом байдуже ставлення до мови здатні зіпсувати враження від прочитаного, навіть якщо це талановитий і оригінальний текст.

У дисертаційній роботі до слова поставлено суворі вимоги, адже воно є показником загальної культури автора та його компетентності. Цей текст не вимагає вільності, художніх засобів, емоційності, що є прикрасою, скажімо, художнього тексту. Але доречна, логічна, чітка, лаконічна мова наукового стилю, детальна робота над словом можуть зробити Ваш текст бездоганим. Тому обов'язковим завданням кожного дисертанта є досягнення максимально досконалого рівня викладу матеріалу. Принаймні прагнути до цього обов'язково треба. Пропонований посібник може допомогти тим, хто став на важкий, але почесний шлях здобування наукового ступеня, у вирішенні проблеми вдосконалення стилю наукового тексту, виробленні власного наукового „почерку”.

Кілька років тому доцент американського університету в штаті Юта Мет Майт у своєму блозі за допомогою найпростіших графічних засобів проілюстрував, що таке

кандидатська дисертація. Візуальне рішення, яке запропонував учений, відрізняється великою витонченістю й не втрачає своєї актуальності до сьогодні.

Уявіть коло, яке символізує все знання людства:

Якщо Ви закінчили 9 класів школи, Ви вже маєте певні знання:

Після закінчення школи Ви знаєте трохи більше:

Ступінь спеціаліста збільшує обсяг Ваших знань:

Ступінь магістра поглиблює цю спеціалізацію:

Завдяки читанню наукових статей Ви досягаєте межі людських знань:

Тут Ви зосереджуєтесь на конкретній проблемі:

Кілька років Ви проводите у спробах розширити знання й зрушити цю межу:

До того часу, поки межа врешті не піддається Вам. Ось ця ледве помітна опуклість на колі людських знань і має назву – кандидатська дисертація* (Ph.D. – Ваша кандидатська дисертація):

Звичайно, тепер світ виглядає для Вас по-іншому:

Тому не забувайте про загальну картину й продовжуйте рухатись далі! Бажаємо вам успіхів!

РОЗДІЛ I

Мовна особистість сучасного дослідника

Учений, який має гарний науковий стиль, не тільки забезпечує в науковому дискурсі свободу й повноту власним роздумам, але й надає можливість мислити й розуміти сказане іншим.

Л. Синельникова

Основні поняття: мовна особистість ученого, мовна культура, авторське право, діалогова взаємодія, толерантність, співробітництво, комунікативна компетентність.

1.1. Мовна особистість науковця

Сучасний учений – особистість динамічна, комунікативна, яка створює текст як засіб для висловлення власних думок та спосіб впливу на інших. Оскільки науковець працює з різними текстами, опрацьовуючи чи продукуючи їх, стає учасником різних жанрів дистантного й контактного спілкування (консультація, виступ, дискусія тощо), у цьому контексті доречно говорити про мовну особистість науковця – суб'єкта

в то же время	одночасно, водночас, саме, тоді
в том числе и...	зокрема і...
ВУЗ	ВНЗ або виш
в ходе обсуждения	під час обговорення
в целом	загалом
в этом случае	в(у) цьому разі
в этом отношении	щодо цього, під цим оглядом, з цього погляду
выступающие отметили	промовці (доповідачі) зазначили
вышеназванные доказательства	подані [вище], вищеназвані докази
вышестоящие органы власти	вищі органи влади
действующие лица	дійові особи
действующий указ	чинний указ
диссертационное исследование	дисертація (дослідження)
заслуживает внимания	заслужує на увагу, вартий уваги
из этого следует	з цього випливає
исключительное право	прерогатива
исходя из теоретической зависимости	на підставі теоретичної залежності
исходя из этих размышлений	на цій підставі; міркуючи так
находиться в зависимости	бути залежним
не играет никакой роли	не має ніякого значення
ни в коем случае	нізащо (ніколи) у світі, в(у) жодному (ніякому) разі
область вечных снегов	пояс вічних снігів
область применения	сфера застосування
область науки	галузь (сфера) науки, наукова ділянка
область озер	зона озер
область температур	ділянка температур
обоюдное согласие	взаємна (обопільна) згода
оказывать влияние	впливати
окружающая среда	навколишнє середовище,

оставаться в стороне
оставаться при своём мнении
оставаться самим собой
оставаться без внимания

оставаться в покое
оставляем за собой право
оставляет желать лучшего
оставлять за собой право
остаться без изменений
остаться без последствий
относится к ряду проблем
первоочередное задание
по этой причине
приглашаются все

желающие

решить задачу
с какого времени
со временем
с того времени
с финансовой стороны
считать необходимым
с этого времени
с этой точки зрения
существующий кризис

это исключает возможность

это не имеет отношения к делу
это послужило причиной

довкілля
залишатися остеронь
обстоювати свою думку,
не міняти своєї натури
не виявити уваги, не звернути
уваги, залишити поза увагою;
злегковажити
не турбувати, дати спокій
застерігаємо собі право
могло б бути набагато ліпшим
залишати за собою право
не зазнати змін
не мати наслідків
належить до низки проблем
завдання первісної ваги
через це
запрошуємо всіх зацікавлених
(охочих)

розв'язати задачу
відколи
згодом
відтоді
з фінансового боку
уважати за потрібне
відтепер
із цього погляду
сьогоднішня (сучасна),
теперішня криза
це виключає можливість,
це не дає змоги
це не стосується справи
це спричинило (зумовило),
це призвело (привело) до
того...

Навчальне видання

Горошкіна Олена Миколаївна
Шутова Лілія Іванівна

Науковий текст: особливості мови та стилю

Навчальний посібник

За редакцією авторів

Здано до складання 20.08.13 р.
Підписано до друку 27.09.13 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,26.
Наклад 300 примірників. Зам. № 417

Навчальне видання

Горошкіна Олена Миколаївна
Шутова Лілія Іванівна

Науковий текст: особливості мови та стилю

Навчальний посібник

За редакцією авторів

Здано до складання 20.08.13 р.
Підписано до друку 27.09.13 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,26.
Наклад 300 примірників. Зам. № 417